

M. Hakan Yavuz & Peter Sluglett (eds.), *War & Diplomacy. The Russo-Turkish War of 1877-1878 and the Treaty of Berlin*. Salt Lake City: The University of Utah Press, Utah Series in Middle East Studies, 2010, 610 pp.

Nakon što je 2010. godine organizirana Konferencija o Berlinskom kongresu, ključnom momentu redefiniranja osmanskog prisustva na evropskom kontinentu, započeti četverogodišnji Projekt turskih studija na Univerzitetu Utah u Salt Lake Cityju nastavljen je prošlogodišnjom Konferencijom o balkanskim ratovima 1912-1913. godine, te ovogodišnjom Konferencijom o Osmanskom carstvu u Prvom svjetskom ratu, koja je održana u Sarajevu. Pred sobom danas imamo prvu u nizu knjiga koje su objavljene ili će biti objavljene unutar ovdje već spomenutog projekta. Knjiga *War & Diplomacy* rezultat je dobro osmišljenog dugoročnog projekta, a reakcije na njeno objavljivanje već su prisutne u skoro svim zemljama čije se prošlosti ova knjiga u svojim pojedinim segmentima dotiče. Ni Bosna i Hercegovina nije izuzetak u tom slučaju, jer su zabilježene pozitivne reakcije u bosanskohercegovačkoj javnosti.¹

Urednik knjige M. Hakan Yavuz, profesor političkih nauka na Univerzitetu Utah u Salt Lake Cityju, opredijelio se za pristup istraživanja faktora koji su uzrokovali nestanak Osmanskog carstva tako što vodeće svjetske ličnosti u ovoj oblasti okuplja oko projekta stvarajući na taj način impre-

sivan akademski forum za predstavljanje i raspravljanje najnovijih istraživanja. U tom smislu knjiga o kojoj govorimo generalno je usmjerena na područja Balkana, Anadolije, Kavkaza i Bliskog istoka, odnosno Levanta. Svako od navedenih područja imalo je značajnu ulogu u jednoj od faza nestanka Osmanskog carstva, što je zapravo osnovno pitanje na koje cjelokupni projekat traži odgovor; pod kojim okolnostima, kako i zašto je došlo do nestanka Osmanskog carstva, odnosno koji su sve faktori utjecali na formiranje Republike Turske.

Generalno, knjiga je podijeljena u četiri tematska dijela, međusobno povezana, a ipak dovoljno različita da bi se mogli čitati i kao zasebne cjeline. Pored toga, sadrži uvod i na kraju rječnik često korištenih, a široj javnosti slabije poznatih termina, zatim hronologiju osmanske historije 19. stoljeća, bibliografiju, popis autora te odličan indeks. Svoje pozitivne komentare na knjigu dali su profesori nekoliko američkih univerziteta (Indiana University, Stanford University, University of Wisconsin-Madison) te i sada aktivni učesnici političkog i diplomatskog života Republike Turske.

Prvu cjelinu o evropskoj diplomatiji i isključivanju osmanskog "drugog" čine radovi koji tretiraju pitanje transformacije Carstva na dva načina, kroz ratove i reformske zahvate. Zatim slijede radovi koji

---

¹ Fikret Karčić, "O početku kraja Osmanskog carstva", *Oslobođenje*, 26. maj/svibanj 2012, 36.

raspravljaju o pitanju politike evropskih sila o ravnoteži moći, odnosno osmanskom potragom za stabilnošću i rješanjem kriznih problema, Bizmarkovoj politici prema Osmanskom carstvu te dugoročnim uzrocima nestabilnosti na Balkanu, kao i diskutabilnim korjenima savremenih problema s kojima se suočava ili ne suočava međunarodna javnost kao što je pitanje etničkog čišćenja, genocida ili pitanje humanitarnog intervencionizma, kakvih slučajeva ima u savremenom dobu na prostora gdje se nekada teritorijalno prostiralo Osmansko carstvo.

Berlinski kongres je svojim odlukama, navode u uvodu urednici knjige, legitimirao nacionalne države na principima etničke homogenizacije i etničkog suvereniteta uspostavivši na taj način princip koji je na Balkanu pokrenuo barem dvostrani proces odvijanja događaja. S jedne strane, tekao je proces izgradnje, teritorijalnog i institucionalnog širenja balkanskih nacionalnih država, što je za posljedicu imalo otvaranje drugog procesa – borbe za opstanak vjerskih i etničkih manjina kao i temeljitu izmjenu demografske strukture Balkana. U tom smislu se u drugom dijelu knjige nalaze tekstovi o otporu muslimanskog i pravoslavnog stanovništva odlukama Berlinskog kongresa, izgradnji institucija lokalne uprave u Srbiji (primjeri Niša, Toplica, Vrnja i Pirota), odnosu britanske diplomatije prema Bosni i Hercegovini, zatim rađanju nacionalnih ideja kod muslimana u Bosni i Hercegovini te odnosima među stanovništvom u Crnoj Gori kao i ponovnom otvaranju pitanja Makedonije. Na ovaj način su predstavljeni svi značajniji ishodi berlinskih odluka na odnose na Balkanu.

U istom duhu analize berlinskih odredbi i njihovih posljedica sažeti su i tekstovi u trećem dijelu, koji, za razliku od prethod-

nog, fokus interesovanja sa Balkana prebacuje na istočnu Anadoliju, gdje je krajem 19. stoljeća otvoreno još jedno veliko političko žarište čije se posljedice osjećaju i danas. Tekstovi govore o obrascima sukoba koji su izbili na rečenom području pred izbijanje osmansko-ruskog rata, odnosno sultana Abdulhamida prema Armenima, modelu osmanske prakse usmjerene prema pobunjenicima i njihovim akcijama kao i o odnosu sultana Abdulhamida prema istočnoanadolskim plemenima. Ovim primjerima predstavljeni su tematizirani problemi u njihovom cjelokupnom obimu, što ne daje povoda pojednostavljenim i proizvoljnim tumačenjima. Naprotiv, pokazuje se zapravo koliko su kompleksni odnosi proizvedeni pojedinim modelskim odredbama Berlinskog kongresa udarili temelje dugoročnoj nestabilnosti regiona te koliko su, kao preteča, utjecali na odnose između Turaka i Armena, čije nesporedne, nerazumijevanje i ignoranciju kao ozbiljan regionalni političko-diplomatski problem vidimo i u savremenim odnosima između Republike Turske i Armenije.

U odnosu na prethodne dijelove knjige, četvrti dio se razlikuje po tome što je tematski jedinstven, a prostorno zahvata područja Balkana i Kavkaza. Navedenim regionima za ovaj period karakteristično je ogromno mijenjanje demografske slike, što je najbolje pokazao svojim radom Justin McCarthy, autor odranije poznat bosanskohercegovačkoj akademskoj javnosti, koji govori o «ignorisanju naroda» u slučajevima posljedica odluka Berlinskog kongresa. I na ovom primjeru se vidi koliko neznanje političkih elita ili njihovih pojedinih predstavnika koji donose velike odluke može negativno utjecati na živote običnih ljudi, ali i čitavih zajednica, naroda. I na drugim primjerima sa Balkana i Kavkaza

predstavljani su konkretni problemi odnosa među različitim etničkim zajednicama, njihova sukobljavanja i reakcije na odluke Berlinskog kongresa (primjeri masakra u Rodopima).

Od ukupnog broja tekstova u ovoj knjizi (18) za pitanje bosanskohercegovačke historije izdvojili bismo dva koji direktno govore o Bosni i Hercegovini. «The Ottoman Wrong Horse?: The Question of Bosnia and Herzegovina in the Last Phase of the Eastern Crisis» autora Edina Radušića i «The Berlin Treaty, Bosnian Muslims and Nationalism» autora Aydina Babune. Pored navedenih, Bosna i Hercegovina je sastavni dio, istina, u manjem obimu, i drugih radova kao što su radovi autora Mujeeba R. Khana ili Justina McCarthyja, autora koji su bosanskohercegovačkoj znanstvenoj publici poznati već dugi niz godina.

Osnova rada Edina Radušića, docenta na Filozofskom fakultetu u Sarajevu, jeste analiza britanske politike prema Osmanom carstvu, odnosno Bosni i Hercegovini u vrijeme Istočne krize, gdje se, odmah na početku rada, kristaliziraju dva pravca britanske politike: prvi, od početka sukoba 1875. do potpisivanja preliminarnog Sanstefanskog mirovnog ugovora, i drugi, od Sanstefanskog mirovnog ugovora do Berlinskog kongresa. Navadne dvije faze u britanskoj politici prema Bosni i Hercegovini u potpunosti su suprotne jedna drugoj. Naime, u prvoj fazi Velika Britanija snažno zagovara teritorijalni integritet Osmanskog carstva i Bosne i Hercegovine unutar njega uz insistiranje na unutarnjem reformskom kursu, dok s druge strane, u drugoj fazi fokus britanske politike postaje očuvanje osmanskog prisustva na moreuzima, odnosno udaljavanje Rusije od tog dijela teritorija jugoistočne Evrope. Za postizanje tog većeg cilja, Velika Britanija se

odriče «periferije» – Bosne i Hercegovine u korist Austro-Ugarske monarhije. Detaljnom analizom unutrašnjopolitičke situacije, odnosa u Bosni i Hercegovini, ali i analizom međunarodnih odnosa u cjelini – a sa britanskom politikom uvijek u fokusu naspram Osmanskog carstva – Edin Radušić predstavlja jednu od politika tako što pokazuje njena temeljna opredjeljenja, pravce djelovanja, ciljeve i devijacije, odnosno odstupanja u konkretnom slučaju – Bosne i Hercegovine 1878. godine. Na kraju je, dakako, naglašavajući značaj odluka Berlinskog kongresa za Bosnu i Hercegovinu u političkom, ekonomskom i kulturno-civilizacijskom pogledu, dao i ocjenu britanske politike koju smatra «djelimično uspješnom» jer se na konkretnom primjeru i rezultatima ta politika pokazala suprotnom u odnosu na prethodno temeljno vanjskopolitičko opredjeljenje Velike Britanije.

U drugom radu Aydın Babuna, profesor Bosfor univerziteta u Istanbulu (Boğaziçi Üniversitesi), generalno raspravlja o pitanju Berlinskog mirovnog ugovora, bosanskim muslimanima i nacionalizmu, odnosno izrastanju nacionalnih ideja unutar ove zajednice, teme koja, osim bosanskohercegovačkih, zaokuplja pažnju i drugih historičara. Nakon uvodne teorijske rasprave o nacionalizmu, odnosno o idejama definiranja nacionalnih zajednica, Babuna dalje u tekstu postavlja pitanje odnosa berlinskih odredbi prema bosanskim muslimanima – reakcijama osmanske vlade, dodatnim pregovorima za definiranje njihova statusa, političkim strukturama koje se tek počinju razvijati kao i odnosima bosanskih muslimana prema procesima modernizacije koji su već bili započeti u kasnoosmanskom periodu. Nadalje je, utvrđujući postojanje novih institucija nakon Berlinskog kongresa, analizirao odnos bosanskih muslimana

sa Zemaljskom vladom, odnos prema nacionalnim idejama kod drugih zajednica, unutar muslimanske odnose i sukobljavanja na nivou između već formiranih elita i nižih društvenih slojeva dajući na taj način zaokruženu cjelinu preglednog karaktera o bosanskim muslimanima na kraju 19. i početku 20. stoljeća. U zaključnom dijelu je, pokušavajući ustpostaviti jednu vrstu tipologije odnosa o kojima je raspravljao, spomenuo i značajno pitanje, i danas toliko aktuelno, odnosa muslimana prema državi (generalno), ali i Bošnjaka prema Bosni i Hercegovini (konkretno).

Naš odnos prema ovoj knjizi za ovu priliku fokusirao se ipak samo na dva rada

u kojima je pitanje Bosne i Hercegovine otvoreno na direktan način. One dijelove knjige koji povremeno problematiziraju bosanskohercegovačku temu unutar drugih, širih tematskih opredjeljenja autora također najsrdačnije preporučujem. Jednako onoliko koliko se radujem činjenici da se u svjetskim akademskim okvirima o Bosni i Hercegovini argumentovano raspravlja kao i da se bosanskohercegovački glas čuje konkretnim primjerima. Sve navedeno, uz činjenicu da je ova knjiga adresirana širokom krugu čitalaca, dovoljno govori o njenoj vrijednosti ■

Amir Duranović

Hana Younis, *Al-hayat bayn al-šarq wa al-garb – Al-Hayat al-yawmiyyah linnas fi Sarayifu fi nahayati al-qaen al-tasii ašer (Život između Istoka i zapada - Svakodnevni život u Sarajevu pred kraj osmanske uprave)*. Sarajevo: Kulturni centar "Kralj Fahd", preveo Kenan Musić, 2012, 272 str.

Gotovo neprimjetno iz štampe je izašla knjiga *Život između Istoka i zapada (Svakodnevni život u Sarajevu pred kraj osmanske uprave)* autorice Hane Younis. Bezrazložno stidljivo, ova je knjiga javnosti pokazana na jednom sarajevskom ljetnom štandu knjiga i samo zbog vidnog interesa turista iz arapskog svijeta koji ovog ljeta u većem broju posjećuju Sarajevo ona je i domaćim posjetiteljima postala interesantna. Knjiga je prevedeni magistarski rad Hane Younis, istraživača na Institutu za istoriju u Sarajevu, koji je 8. aprila 2007. godine odbranila na Filozofskom fakultetu Univerziteta u Sarajevu pod naslovom „Svakodnevni život u Sarajevu u doba Topal Osman-paše 1861-1869. godine“.

Knjiga je podijeljena u deset poglavlja. Prvo i ujedno uvodno poglavlje jeste kratka historija Sarajeva, a potom slijede: Prostor privatnog, Porodica, Brak, Odijevanje, Ishrana, Zdravstvo, Druženje i zabava, Svakodnevni problemi i Prirodne nepogode. Na kraju je dat Zaključak, Bibliografija korištene građe, literature i časopisa, te indeks. Već prema naslovima poglavlja da se primijetiti da je knjiga pisana na tragu novijeg pravca u historiografiji koji se definira kao historija mentaliteta, antropološka historiografija ili novija historija, čiji predmet istraživanja nije neki međašnji događaj iz historije poput ratova, buna, prikaza neke institucije, ili pak život poznate ličnosti, već ono što se dešavalo iza te scene, život